

יב
צ

יד יצחק בן-צבי

פרס יצחק בן-צבי

בחקר תולדות ארץ ישראל ויישובה
לשנת תשפ"ה

מוענק לפרופ' עמנואל פרידהיים

על ספרו

הבטחים בפסל

הפוליתאיזם בארץ ישראל וסביבותיה
בתקופה הרומית ובראשית
ימי ביזנטיון

ההוצאה לאור ע"ש חיים רובין, אוניברסיטת תל אביב

ועדת השופטים:

יו"ר הוועדה - פרופ' דני שוורץ

נציג הציבור - השופט יוסף (ספי) אלון

פרופ' ארנון גולן

פרופ' דניאלה דוויק

פרופ' קובי כהן-הטב

בשם הוועד המנהל

מר איל גבאי

ל' בניסן תשפ"ה

נימוקי ועדת השופטים להענקת פרס יצחק בן-צבי לספר מחקר בתולדות ארץ-ישראל לשנת תשפ"ה לספרו של

פרופ' עמנואל פרידהיים

'הַבְּטָחִים בַּפֶּסֶל – הפוליטאיזם בארץ-ישראל וסביבותיה בתקופה הרומית ובראשית ימי ביזנטיון',
בהוצאת אוניברסיטת תל אביב על שם חיים רובין, תשפ"ד

בספר מקיף ומלומד זה, המבוסס על מקורות ספרותיים (יהודים, נוצרים ופגניים), ארכיאולוגיים, אפיגרפיים ונומיסמטיים על אודות ארץ-ישראל בתקופה הנדונה, לצד חומר השוואתי רב מארצות אחרות ושימוש בכלי ניתוח שפותחו בחקר הדתות העתיקות, פורס המחבר תמונה רחבה ומפורטת של הישרדותה וחיוניותה של עבודת אלילים בארץ-ישראל עד למאה השישית לספירה. בין אם מדובר באלים ובאלות ובפולחנים שמקורם במצרים (פרק ב), בין אם מקורם באזורים אחרים הסמוכים לארץ-ישראל (פיניקיה, סוריה, ערב – פרק ג, הממלא 270 עמודים!) או אף בפרס (פרק ד), באנטוליה (פרק ה), ביוון וברומא, לרבות פולחן הקיסר (פרקים ו-ז), הספר מרכז, מציג ומנתח אוצר בלום של עדויות. אלה מלמדות על תופעה רחבת היקף ושופכות אור על עצם התופעה, על ההשפעות התרבותיות שהזינו אותה, על תהליך ניצורה של ארץ הקודש ועל רקעה הריאלי של ההתמודדות של חכמים, ושל קהילות היהודים בארץ-ישראל, עם שכניהם ופולחניהם.

הספר המונומנטלי הזה, האוסף יחד ובונה על עבודתו העשירה של המחבר בתחום זה במשך עשרות שנים (עליה יעידו כחמישים ממחקריו הרשומים בביבליוגרפיה של הספר) והניזון מפרסומיהם של איין-ספור ארכיאולוגים, פילולוגים, היסטוריונים ומלומדים אחרים (רשימת הפרסומים הנזכרים בספר ממלאת מעבר למאה עמודים!), בנוי כמעין קטלוג. כל פרק מוקדש לסוג מסוים של אלים שנעבדו בארץ-ישראל בתקופה הנדונה וסוקר את הממצאים הרלוונטיים לפי אתרים. לכל 'ערך' מסופחות גם הערות, לעתים ארוכות, המתעדות את הממצאים והבוחנות שאלות רלוונטיות – של זיהוי, של פענוח, של תיארוך, של פרשנות ועוד. הערות אלה גם מפנות את הקוראים לספרות מחקרית רלוונטית ועומדות על שאלות פתוחות ועל מחלוקות; לפעמים מכריע המחבר ביחס אליהן, לעתים הוא משאיר את הדברים ב'עריך עיון'. כך מציג הספר לקוראיו תמונה עדכנית וממצה של התופעה הנדונה וגם נקודות מוצא אמינות ועדכניות להמשך העבודה בתחום זה.

הספר, הממלא מעבר ל-700 עמודים, מאורגן באופן בהיר, הכתיבה ברורה וקולחת, וגם תצוין במיוחד הברכה הגלומה במפות המסכמות בכל פרק את הידוע לגבי פריסתו הגיאוגרפית של כל פולחן ופולחן. יש להניח שהספר יהיה במשך שנים רבות הכלי המרכזי אשר אליו יפנה כל חוקר המתעניין בחיי היהודים בארץ-ישראל בתקופה הנדונה – תקופה שקיימת נטייה לאפיינה כעידן של מאבק בין יהודים ונוצרים על אופיה של הארץ, תוך התעלמות מנוכחותו של הפולחן הפגאני, שהתקיים לעתים בסמיכות רבה לאוכלוסייה היהודית והנוצרית. כפי שמראה ספר זה, העולם הפגאני החזיק מעמד היטב גם בארץ הקודש, וגם במשך מאות בשנים לאחר התנצרות האימפריה – ועצם קיומו של הספר בוודאי ידרבן חוקרים נוספים להמשיך לפתח תחום מחקרי זה ויאיר את דרכיו.

על החתום:

פרופ' דניאל שוורץ (יו"ר)

השופט (בדימוס) יוסף אלון (נציג ציבור), פרופ' אדנן גולן, פרופ' דניאלה דוויק, פרופ' קובי כהן-הטב